
JEZIKOVNE SITUACIJE: PODOBNO RAZLIČNE

Letošnja dvojna številka *Jezika in slovstva* vam, spoštovane bralke in bralci, ponuja osem razprav. Precej različne so, vse pa se na tak ali drugačen način ukvarjajo z opisom posameznih jezikovnih situacij.

Ljudje zelo radi posplošujemo; pri jezikovnih zadevah morda še posebej. Lastne jezikovne izkušnje, vrednote, navade in stališča radi pripisujemo tudi drugim ljudem in skupnostim, marsikdaj pričakujemo, da nam bodo v vsem tem podobni. In če nam niso, nas to pogosto moti, namesto da bi nas veselilo. Še posebej se nam to dogaja tedaj, ko o drugačnosti vemo premalo ali nič. Z razpravami v tej številki želimo zato ponuditi informacije (tako podatke kot njihovo interpretacijo) o vidikih nekaterih jezikovnih situacij, ki so v našem prostoru morda nekoliko manj splošno znane, pa zato, upamo, toliko bolj zanimive.

Jezikovna situacija je termin, ki se v jezikoslovju (predvsem v sociolingvistiki) pa tudi v drugih humanističnih vedah kar pogosto uporablja, pojmovno pa je precej raznorodno. Čeprav naša tematska številka ne prinaša nobene razprave, ki bi na poglobljen in sintetičen način obravnavala same teoretične vidike pojma jezikovna situacija, se vsa njegova teoretična in metodološka raznorodnost jasno zrcali iz pristopov avtoric in avtorjev posameznih razprav.

Vsak opis jezikovne situacije je namreč razpet med nujno znanstveno težnjo po objektivnosti po eni strani in raziskovalčevo optiko po drugi strani. Optika usmerja avtorjev pogled v skladu z njegovim zanimanjem, vednostjo in teoretskimi prepričanji – najbrž pa so nekje v ozadju zmeraj tudi druge avtorjeve vrednote, čeprav se mora avtor ravno pri opisovanju jezikovnih situacij neposrednemu vplivu ideološkega prepričanja najodločneje upreti. Tudi če se avtor uspešno odreče ideologiji, ima pri opisu situacije še vedno velike težave. Kateri podatki bodo za

opis relevantni in kako do njih? Katere razsežnosti situacije je treba pri opisu sploh upoštevati? Kako ugotavljati (in dokazati) vzročno-posledična razmerja v situaciji? Kakšno naj bo razmerje med uporabo jezikovnih in nejezikovnih podatkov? Kako narediti dramaturgijo opisa? Seznam vprašanj je še dolg in vsak avtor ponuja svoje odgovore. Toda še važnejše od avtorjevega samozavedanja teh vprašanj (avtor se z njimi takorekoč samodejno sreča, čim si zada nalogo opisa) je *bralčeva* ozaveščenost. Pri branju tovrstnih razprav je nujno potrebna kritična pozornost. Avtor nam sicer lahko ponudi zgodbo, ki temelji na objektivno zbranih podatkih – toda je morda pri tem druge podatke, ki bi mu zgodbo zamajali, raje izpustil? Seveda velja potreba po kritičnem branju za vso znanstveno produkcijo, ne samo za opise jezikovnih situacij – toda pri tej jezikoslovni disciplini je zaradi velike stopnje sintetiziranja in posploševanja podatkov še posebej ključna.

Zapletenost naloge je morda še najbolj očitna, če se lotimo opisa zgodovinskih jezikovnih situacij. S tem se ustvarjalno ukvarja prva razprava avtorja **Kozme Ahačiča** – kaj storiti, ko imamo podatkov toliko, kolikor jih pač imamo, do novih pa brez naključne sreče ne moremo? Izkaže se, da jih je treba povezati v učinkovito mrežo ter se pri interpretaciji podatkov *razsodobiti*. Druga razprava **Aleša Pogačnika** je najbolj globalna (in najbolj posplošujoča) v tej tematski številki. Z analizo načinov zapisovanja različnih jezikov po svetu prepričljivo pokaže raznolikost jezikovnih situacij po svetu, hkrati pa globalno veljavo nekaterih načel. Avtor se dotika tudi našega (ne)razumevanja teh situacij, o katerem sklepa po problematičnosti načel zapisovanja tujih jezikovnih sestavin v *Slovenskem pravopisu*. **Tanja Petrović** se v svoji razpravi ukvarja s situacijo, kjer je slovenščina v vlogi, ki je ponavadi nismo vajeni opazovati – v vlogi dominantnega jezika z močno asimilacijsko močjo; razprava je teoretsko zelo natančno utemeljena. **Maja Bitenc** raziskuje vitalnost slovenskega jezika v izseljenski situaciji skozi podobo podatkov, pridobljenih od udeležencev dopolnilnega pouka slovenščine – ti pa so živa prihodnost jezika. Razprava **Janje Ban** in **Tine Špelko** prinaša rezultate akcijskega raziskovanja med argentinskimi Slovenci in dopolnjuje sliko vitalnosti slovenščine zunaj avtohtonega naselitvenega področja. Zadnje tri razprave se ukvarjajo z drugačnimi okolji in drugimi jeziki. **Anna Kolláth** predstavlja jezikoslovni in jezikovni model, ki presega državne in miselne meje glede madžarskega jezika in ga vzpostavlja kot delujoči sodobni kontinuum; sprašuje se, ali ni ta koncept uporaben tudi za druge evropske jezike s podobno usodo – in težko se bo ne strinjati. **Jordi Magrinyà Domingo** na zelo razviden in pregleden način razgrinja situacijo šestih avtohtonih manjšinskih jezikov v Španiji, pri čemer se dotakne nekaterih ključnih vprašanj sodobnega sociolingvističnega dogajanja v Evropi – glede določanja mej med jeziki in njihovega uveljavljanja v uradni rabi ter v javnosti. **Jacek Warchala** se posveča sintezi poljske jezikovne situacije; sledi časovnim spremembam v pojmovanju jezikovne zvrstnosti in ugotavlja spremembe v jezikovnem vedênju in vrednotenju jezikovnih različic v poljski družbi 20. in začetka 21. stoletja. Razprava se v marsičem teoretsko razlikuje od pogledov, običajnih v slovenski jezikovni in jezikoslovni situaciji, in je morda prav zato še posebej zanimiva.

Sklenemo lahko takole: jezikovne situacije so si zelo podobne v tem, da je vsaka različna; toda posamezni elementi so si tudi v zelo različnih situacijah zelo podobni. Želim vam prijetno branje,

Marko Stabej
urednik tematske številke Jezikovne situacije

Ko smo končevali pripravo te številke, nas je dosegla žalostna vest: 20. julija 2006 je umrla jezikoslovka in humanistka dr. Breda Pogorelec, zaslužna profesorica Univerze v Ljubljani in predsednica časopisnega sveta naše revije. Iz globokega spoštovanja do profesoričinega dela in v spomin na njeno izjemno osebnost ji posvečamo letošnjo dvojno številko.